

8.3.2007 - 14.3.2007

Jazykové okénko.....

12.3.2007 ČT 1 str. 1 07:50 Rubrika dne - Ostrava

Vzdělávání indiánských sester v rezervaci Navajo.....

9.3.2007 Sestra str. 12 Ze zahraničí
doc. PhDr. Darja Jarošová, Ph. D.

Jazykové okénko

12.3.2007 ČT 1 str. 1 07:50 Rubrika dne - Ostrava

Pavel JANOŠEC, moderátor

Přejeme vám příjemné pondělní ráno. Je tady pravidelná rubrika - jazykové okénko s paní Evou Jandovou z Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Dobré ráno.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Dobré ráno.

Pavel JANOŠEC, moderátor

Paní Evo, dnes se budeme bavit o skloňování číslovek. Co tam může nastat za problém, co si mám pod tím představit?

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Tak mohou tam nastat problémy asi dva, jednak, že uvedeme nějaký tvar nesprávně, zvláště u těch číslovek, když tedy použijeme jenom jednu, tedy od té jedné do dvaceti, dejme tomu, anebo nevíme, jak skloňovat nebo případně potom i napsat takové ty složitější, komplikovanější číslovkové výrazy.

Pavel JANOŠEC, moderátor

Takže, když třeba, co je správně, mám říct dvěmi, dvěma, třeba dvěma chlapci nebo dvěmi chlapci?

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Dvěma, jenom dvěma, tady se často chybuje. Užívají se tvary jako dvěmi, to většinou lidé nevědí, že ten tvar dvěma je povolen, protože jinde, kromě asi čtyř podstatných jmen tam jaksi správné spisovné není v sedmém pádě. Užívají se i tvary dvouma, což jaksi také není správně v pořádku pro spisovnou češtinu.

Pavel JANOŠEC, moderátor

Takže dvěma chlapci.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Ano, dvěma chlapci.

Pavel JANOŠEC, moderátor

I dvěma děvčaty.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Dvěma děvčaty, bez ohledu na rod je tam tvar dvěma.

Pavel JANOŠEC, moderátor

A hovořila jste o složených číslovkách, když mám třicet jedna a teď s třicet jednou se říká, s třicet jednou veličinou, když to tak řeknu.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Ano, s třicet jednou veličinou. Složitější je to potom, když ty kombinované číslovkové výrazy jsou delší, kdy už hovoříme o tisících, stovkách tisíců a podobně. Tam mohou nastat v podstatě tři případy, buď skloňujeme každou tu číslovku zvlášť, protože to jsou jednotlivé číslovky, které se kombinují, takže třeba bez tisíce sedmi set padesáti šesti korun nebo skloňujeme jenom část, většinou tu poslední, to znamená označení desítek a jednotek tak, abychom věděli vlastně, o jaký tvar jde, takže bez tisíc sedm set padesáti dvou korun. A nebo, když jde třeba o diktování nějakých sum nebo čísel nebo o početní úkony, tak tam ta číslovka, jak je komplikovaná, tak může zůstat neskloňovaná.

Pavel JANOŠEC, moderátor

Takže pokud je to opravdu velmi komplikované, je to velký jazykolam dokonce, tak bychom to nemuseli skloňovat.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

No, ale není to moc obvyklé v té běžné komunikaci. Nejčastější asi je ta prostřední varianta, že skloňujeme jenom části té číslovky, zejména ty poslední dvě.

Pavel JANOŠEC, moderátor

A pak číslovky letopočtů. Někdy říkáme, nebo říkali jsem tisíc devět set osmdesát tři nebo devatenáct set osmdesát tři. Jak je to tady s tím skloňování s devatenácti sty nebo je to, taky si to můžu rozdělit, jak jsem říkal před chvílí, po jedné číslovce.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Ano, tam se většinou ty tisícovky neskloňují, to znamená před tisíc devět set padesátým osmým rokem.

Pavel JANOŠEC, moderátor

Aha, tak konečně v tom mám pořádek. Teď mě ještě zajímají zlomky. Když máme nějaký složitější zlomek, jedna lomeno dvacet tři. To neřekneme jako jedna dvaceti třetina určitě.

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

Třiadvacetina bude nejjednodušší.

Pavel JANOŠEC, moderátor

A je tam ještě nějaký problém, který může nastat?

Eva JANDOVÁ, vedoucí Katedry českého jazyka Ostravská univerzita

No, spíše půjde u těch číslovek o to, že pokud bychom psali slovy ty číslovky delší, tak píšeme každou číslovkou zvlášť. I pokud jde třeba o číslovku řadovou, takže v roce tisícím devíti stém padesátém prvním budou vlastně každé slovo té číslovky zvlášť. Ale pokud jde třeba o zápis číslovky na nějaký úřední dokument, kde vypisujeme třeba nějakou sumu slovy, tak tam se píše dohromady. A dohromady se taky píše násobná číslovka, třeba tisícpětosmdesátkrát, tak to napíšeme dohromady.

Pavel JANOŠEC, moderátor

Aha, takže pozor, na složenky a pozor na několikanásobné číslovky. Moc vám děkuji za rozhovor, těším se na viděnou opět za čtrnáct dní.

Vzdělávání indiánských sester v rezervaci Navajo

9.3.2007 Sestra str. 12 Ze zahraničí

doc. PhDr. Darja Jarošová, Ph. D.

Článek prezentuje mé poznatky a zkušenosti ze studijního pobytu na Northern Arizona University. V tomto sdělení se zaměřuji na odborné vzdělávání sester v největší indiánské rezervaci Navajo a studijní programy a kompetence sester v USA.

Ve druhé polovině června 2006 jsem se zúčastnila 14denního studijního pobytu na Northern Arizona University ve Flagstaff u (USA, stát Arizona).

Vzdělávací akce Developing Cultural Competence (Rozvoj kulturních kompetencí) probíhala na fakultě ošetřovatelství a několik dní jsme strávili také ve zdravotnických a vzdělávacích institucích indiánských rezervací Navajo a Hopi, což bylo spojeno mimo jiné i s bohatým kulturním a poznávacím programem. Přednášejícími byli ošetřovatelské a zdravotnické odborníci z univerzity, ze státní správy, ze zdravotnických zařízení a organizací pro indiánskou populaci a zahraniční účastníci z Litvy, Nizozemska, Íránu a České republiky.

Za Českou republiku byly předneseny tři příspěvky: Introduction to Health Care System -Czech Republic (Úvod do systému zdravotnictví České republiky), Health State of Czech Inhabitants (Zdravotní stav obyvatel ČR) a Delivery of Health Care to Roma Population in the Czech Republic -Roma Project (Poskytování zdravotní péče romské populaci v ČR - Roma projekt). Největší zájem a ohlas vyvolala především poslední jmenovaná přednáška: zejména pro svoji aktuálnost - právě v té době bylo připravováno vystoupení českých romských aktivistek v parlamentu USA, spojené s doprovodnými články v denním tisku. Flagstaff, který má 57 000 obyvatel, leží na bázi San Francisco Peaks v nadmořské výšce 2100 metrů (nejvyšší místo v Arizoně) asi 140 mil.

od hlavního města Arizony Phoenixu.

Podle oficiálních statistik zde žije 78 % majoritní populace, 10 % původních obyvatel (Indiánů), 2 % obyvatel černé pleti a 10 % ostatních. Od roku 1894 zde pracuje slavná Lowellova observatoř, ve které byla objevena planeta Pluto a kde stále probíhají významná astronomická pozorování.

Také proto je město v noci zcela pohrouženo do tmy. Prochází jím známá Route 66 vedoucí z Chicaga do Los Angeles a železnice spojující východní a západní pobřeží Spojených států.

U města jsou četné národní parky a památníky - Walnut Canyon National Monument, Sunset Crater Volcano Monument, Wupatki National Monument, Oak Creek Canyon, Barringer Crater (meteor crater). Asi 100 km severně od Flagstaff u leží národní park Grand Canyon.

Vzdělávání indiánských sester v rezervaci

Přímo za hranicí města Flagstaff začíná oblast největší indiánské rezervace světa (Navajo Indian Reservation), která svojí rozlohou 70 000 km² zasahuje na území čtyř států (Arizona, Utah, Nové Mexiko a Colorado). Žije zde také největší počet původních obyvatel - 298 000 indiánů Navajo.

Každá rezervace ve Spojených státech má svoji vlastní správu (řízení) a organizace (školství, policie, soudy, služby apod.). Na území rezervace Navajo je několik základních a středních škol, vysoká škola a dislokované pracoviště Northern Arizona University se studijním programem ošetřovatelství.

Northern Arizona University (NAU) nepatří mezi největší univerzity Spojených států.

V loňském roce zde studovalo 18 000 posluchačů, na výuce v 95 bakalářských, 47 magisterských a 8 doktorských studijních programů participovalo 1227 akademických pracovníků. Univerzita má 10 fakult.

Studijní program Ošetřovatelství s bakalářskými a magisterskými obory je realizován na fakultě ošetřovatelství. V rámci USA patří Fakulta ošetřovatelství mezi první vzdělávací instituce, které organizují ošetřovatelské vzdělávací programy pro původní obyvatelstvo.

Speciálně připravený studijní program Ošetřovatelství je realizován na dislokovaném pracovišti NAU přímo v rezervaci Navajo ve městě Ganado. Vedoucím pracoviště a koordinátorem studia je zde profesorka Carine Crow, která je také indiánského původu (Cherokee).

Tato skutečnost je velmi důležitá, protože studijní program navazuje na indiánské tradice a víru a formou realizace i organizací výuky se liší od standardních programů pro studenty majoritní populace. Vzhledem k velkým vzdálenostem v rezervaci probíhá výuka internátní formou, studentům je poskytováno ubytování a stravování. Harmonogram akademického roku a rozvrh hodin musejí být přizpůsobeny termínům tradičních Navajo obřadů a slavností, kterých je přibližně třicet ročně a nejdéší z nich trvá až dva týdny. Přestože proces přípravy indiánských sester je odlišný, cílové vědomosti a dovednosti jsou stejné. Ve dvou nemocnicích v rezervaci pracuje více než polovina personálu indiánského původu, z toho je přibližně 80 % sester. Téměř všechny sesterské vedoucí funkce (včetně ředitelky ošetřovatelské péče) zastávají indiánky. Bakalář ošetřovatelství je minimálním vzděláním pro sestry, většina má magisterský titul. Na Northern Arizona University absolvovalo již 19 indiánských sester doktorské studium, většina pracuje ve vedoucích funkcích indiánských zdravotnických institucí a organizací, ve státní správě pro záležitosti Indiánů nebo působí na univerzitách. Poslední dva roky probíhá na dislokovaném pracovišti v rezervaci také vzdělávání mentorek ošetřovatelské praxe.

Sestry v USA

Vzhledem k vysokým kompetencím jsou ve Spojených státech sestry vzdělávány v bakalářských a především v magisterských studijních programech: clinical nurse - klinická sestra practitioner nurse - praktická sestra public health nurse - sestra veřejného zdraví school nurse - školní sestra parish nurse - farní sestra community nurse - komunitní sestra specialised nurse - sestra specialista (podle oboru) Vysoké kompetence sester jsou spojené také s vysokou právní odpovědností. Praktické sestry a klinické sestry specialistky s magisterským vzděláním vyšetřují pacienta, odebírají anamnézu, stanovují ošetřovatelské (NANDA) i medicínské (DRG) diagnózy, doporučují pacienta ke speciálním vyšetřením, k hospitalizaci. Praktické sestry mohou ve všech zemích Spojených států předepisovat léky (ve státě Arizona bez supervize lékaře). Přesto je v USA, podobně jako v mnoha zemích západní Evropy, výrazný nedostatek sester a současně pracující sestry mají vysoký věkový průměr (nad 40 let) - hovoří se již o krizi ošetřovatelství. Velká poptávka po sestrách je také ve zdravotnických zařízeních v indiánských rezervacích, kde pracovní příležitost dostávají sestry ze zahraničí. Pracovní možnosti jsou zde také i pro české a slovenské bakalářky nebo magistry ošetřovatelství.

Jak využít získané zkušenosti

Studijní pobyt na Northern Arizona University, informace a poznatky ze vzdělávací akce a návštěv indiánských zdravotnických institucí jsou pro mne velkým profesním i osobním obohacením. Získané teoretické znalosti, praktické zkušenosti a kulturní dovednosti budou využity v České republice při realizaci národního projektu ESF - Programu zdravotnického vzdělávání romské populace, která, jak jsme se shodli, má určité shodné prvky s indiánskou minoritou. Podobně totiž před 70 lety začínalo vzdělávání indiánských sester v USA (1935 - Kiowa Nurse Aide School, Lawton, Oklahoma).

Foto popis| Indiánská rezervace Navajo - indiánská nemocnice - indiánský personál oddělení akutní péče

Foto popis| Univerzitní kampus

Foto popis| Doktorka ošetřovatelství Cruz Beglay, indiánka kmene Navajo, přednáší o organizaci zdravotní péče v rezervaci.

Foto autor| FOTO: ARCHIV AUTORKY

O autorovi| doc. PhDr. Darja Jarošová, Ph. D. Ústav ošetřovatelství a porodní asistence Zdravotně sociální fakulta, Ostravská univerzita Ostrava-Zábřeh (darja.jarosova@osu.cz)